

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science**Yıl: 5, Sayı: 30, Kasım 2018, s. 420-424****Arş. Gör. Arzu YILDIRIM**

Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Eski Türk Edebiyatı,
ayildirim@sakarya.edu.tr

**CAHİT KOYTAK'IN "İNSAN OLMASAYDI" ŞİİRİNDE ZAMAN
KAVRAMININ İŞLENİŞİ****Özet**

Zaman kavramı felsefenin tartışmalı konularından biridir. Düşünürler bu konuyu ele alırken, onu varlıktan bağımsız olarak düşünmemişlerdir. Cahit Koytak ise, "Yeni Başlayanlar İçin Metafizik" adlı şiir kitabında yer alan "İnsan Olmasaydı" adlı şiirinde, zaman konusunu şiir geleneği içerisinde tartışmış ve bir bakıma kendi şiirinin varlık anlayışını ortaya koymuştur. Koytak şiirinde, zamanı klasik dönem varlık anlayışıyla işlerken, modern çağın şiir dilini kullanmış ve okura tasavvufî bir perspektif sunmuştur. Bir sanat olarak şiir, özü itibarıyla insanın nesnel gerçekliği aşma çabasının bir ürünü olması bakımından zamana bağlı olmayan bir yöne sahiptir. Koytak'ın şiirinde bu yön açıkça görülmektedir. Makalede, insanın kendi gerçekliğini arayışının, zaman kavramı üzerinden şiirde nasıl işlendiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Şiir, zaman, tasavvuf, felsefe, sanat

**ON THE CONCEPT OF TIME IN CAHİT KOYTAK'S POEM, "İNSAN
OLMASAYDI"****Abstract**

Time as a concept is one of the most controversial issues in philosophy. Scholars, who deal with it, do not think that it is independent of being. Cahit Koytak, in his poem called *İnsan Olmasaydı* which occurs in his *Yeni Başlayanlar İçin Metafizik*, discusses this concept within the frames of poetry tradition and he somewhat reveals his own conception of being. In the poem Koytak works the concept of time through the classical period's perception of being and he uses the poetic language of the modern age and also presents a mystical perspective to his readers.

Poetry as an art is a product of the man's attempt to transcend the objective reality and it has an aspect that exceeds the limits of temporality. This clearly can be seen in Koytak's poem. In this article, I am trying to show that how, in the poem, man's search for truth is dealt with through the concept of time.

Key words: Poetry, time, sufism, philosophy, art

Bir sanat dalı olarak edebiyatın mahiyetini anlamak ve edebî eserlerin nasıl yorumlanması gerektiğini ortaya koymak için sanatın ne olduğuna dair fikir sahibi olmak gerekmektedir. Turgut Cansever, sanatın insanın varlık ve evren tasavvurunun yapılarına yansımaları olduğunu söyler (Okuyucu, 2004: 53). Bu tanımdan hareketle bir sanat eserini daha iyi anlamak için sanat ve felsefe üzerine yazan düşünürlerin konu ile alakalı ne söylediklerine bakmak faydalı olacaktır.

Sanat-felsefe ilişkisi noktasında Klee, sanatçının gönülsüz bir felsefeci olduğunu söyler. O, içinde yaşanan dünyayı bir model olmayacak kadar kötü saymasa da, "şu andaki biçimi bakımından bu dünya mümkün olan tek dünya değildir" der (2007: 43).

Sanatçının âlemi nasıl temaşa ettiği hususunda Edman ise şöyle söyler: "Sadece en yüksek, en yüce temaları işleyen eserlerde değil, birçok sanat eserlerinde basit mantık ve sağduyu dünyasını aşan, temas ettiğimiz gündelik nesnelere ve ispat edebileceğimiz alelade münasebetler alanı ötesinde bir gerçeğe dokunan garip bir kuvvet vardır" (1998: 143). Bu sözlerle Edman, sanatın görünenin ötesindeki görünmeyene temas edebildiğini anlatmak ister. Ona göre "sanat, başka bir dünyaya 'ruh için başka bir pencere' açar; başka hiçbir dilin gösteremeyeceği bir gerçeklikle tecrübeden hissesini almak üzere nesnel gerçeğe dalmış kimseye, bir müddet için gerçek dünyayı gösterir" (1998: 140).

Duyularla algılanan dünya ile yetinmeyen bilinci sanata yönlendiren hissiyat, insanın kendini gerçekleştirme arzusunu hareket ettiren bir güdünün gizli yönetimindedir denilebilir. Ölümsüzlük arzusu, madde ve mânâdan oluşan insanın, var olduğu zamandan beri, başka âlemlere olan merakını kamçılamış, sanat vesilesiyle, içindekini dışarıya vurmak isteyen insan, bir nevi taşma hali yaşamıştır. Batı ve doğu medeniyetinde, hatta modern ve klasik dönemde dahi sanat telakkilerinin yüzeysel farklılıklar gösterdiklerine şahit olsak da, hepsinin insanın gerçekliğine dair söylenmiş sözleri vardır. Bu sebeple sanat eserinin, zamana ve mekâna bağlı olmayan bir yönünün olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada, şair için zamanın bağlayıcılığından şiiriyle kurtulan kişidir denilebilir. Esasında sanatın bir gayesi de zamana meydan okumaktır.

Zamanın sanatla olan ilişkisinin yanında felesefi açıdan ne ifade ettiğine bakmak gerekir. Ontolojik bir çerçevede ele alındığında, zamanın varlıktan bağımsız bir şekilde düşünülemeyeceği gerçeği ile karşı karşıya kalınır. Varlık ve zaman bahsi üzerinde yoğun olarak duran Heidegger; varlığın hakikatini ortaya çıkarmanın zaman kavramı olduğunu söyler. Zaman varlığı asıl belirleyen şeydir ve onu gizemli olmaktan çıkarır. Ona göre var olana dair bir şey söylemek, zamansal olanın sınırları içine girmek demektir (Çüçen, 2003:109).

Varlıktan bağımsız olarak ele alınamayan zaman kavramının nasıl işlendiği hususu, Cahit Koytak'ın şiirinin metafizik yönüne ve varlığı kavrayış biçimine temas edilmesine de olanak sağlamaktadır.

İnsan Olmasaydı

-“insan olmasaydı, Zaman da olmazdı,
GüzelSözlerinCini,
Zaman, tekerleğin icadından sonra,
en büyük buluşu, bence, insanoğlunun.”

-“insan olmasaydı, efendimiz,
yahut olsaydı, olsaydı da,
bu kadar aceleci olmasaydı,
o zaman, Zaman, pencerenin önünde oturur
onun meyhaneden zil zurna dönmesini beklerdi.

ama bu sefer de, evde beklemeye razı
olduğu için Zaman,
meyhanede şarap, çengi, sarhoş muhabbeti
bir türlü bitmez,
meyhanenin kapanış saati de gelmek bilmezdi.”

Koytak, şiirinde “Güzel Sözlerin Cini” ve “efendi” olarak isimlendirdiği iki karakteri karşılıklı konuşur. Efendi karakterinin ağzından dökülen ilk mısradaki şairin, “insan olmasaydı Zaman da olmazdı” ifadesi ile zamanın başlangıcına atıf yapmış olması mümkündür. Hareketin ölçüsü olan, değişim ve başkalaşım ile hissedilen zaman, varlık ile mevcudiyet kazanır ve bu anlamda şiirde varlığın, dolayısıyla zamanın başlangıcından bahsedilmektedir denilebilir. Varlık olarak kastedilenin ise, insanın hem manevî hakikatinin, hem de maddî bir varlık olarak dünyaya nüzülüne ile girdiği cismanî bedeninin olduğu söylenebilir. Bu çerçevede şair zamanın var olmasını insanın var olmasına bağlarken, aslında maddenin bir boyutu olan zamanın, farklı mertebelerde de olsa sadece insanın algılayabileceği gerçeğini hatırlatır.

“Zaman” kelimesinin ilk harfi şiirde büyük harfle yazılarak özel isim şeklinde kullanılmıştır. Bu ifade ile beşerî varlığın algıladığı, hareket ve değişimle ölçülebilen dünyaya ait zaman olan tabii zamanın kastedildiğini düşünmek mümkündür. Aynı zamanda şair, maddî varlığını ifnâ ederek zamanın sınırlayıcılığını aşan ve yıpratıcılığından kurtularak adeta zamansızlığı yaşayan kâmil insanın idrâk ettiği özel mânâdaki zaman olan mutlak zamana da tevriyeli bir kullanımla işaret etmektedir. İnsanın varlığın fâni olan cismanî yönü tabii zamanı algılamakla, ebedî yönü ise

varlık dairesini tamamlayan insanın hamlıktan yetkinliğe geçmesi ile mutlak zamanı algılar. Ayrıca kelimenin büyük harfle başlaması, Allah'ın isimlerinden olan ve zaman anlamına gelen ed-Dehr ismine atıf yapıldığını düşündürmektedir.

Şiirdeki diğer bir karakter olan "GüzelSözlerinCini", lambadan çıkan cin motifini hatırlatmakla beraber, bu ifade ile esasında bir söz üstadı kastedilmektedir. Bu söz üstadının bir şair olduğunu söylemek yerinde olacaktır. Zira şairler, insanların dileyip de bir türlü ifade edemediği güzel sözleri adeta şiirleriyle okurlarına hediye ederler.

Şair zamanın, tekerleğin icadından sonra insanoğlunun en büyük buluşu olduğunu söyler. Tekerlek, daire şeklindedir ve dolayısıyla bir başlangıç ve bitiş noktası bulunmamaktadır. Tekerlek insanoğlunun ilk önemli icatlarından biridir. Burada dairesel zaman anlayışına işaret etmek için de, form olarak dairevî bir nesne olan tekerlek benzetmesi kullanılmıştır denilebilir. Zamanın dairesel olması ayrıca feleklerin dairesel hareketleriyle de ilişkilendirilebilir. Ayrıca tabîi zaman olan duyularla algılanan zaman, feleklerin hareketiyle oluşmaktadır.

Şiirin devamında şair, "GüzelSözlerinCini"ni konuşurarak, "efendi" karakterine cevap verir. O da "insan olmasaydı" diyerek sözüne başlar, fakat sonrasında vaz geçerek "insan olsaydı" ifadesiyle söze devam eder. Şiirin bu bölümünde, zaman mefhumunun kişileştirildiği ve yine baş harfi büyük yazılarak özel isim vurgusuyla ele alındığı görülmektedir. Şair devam eden mısralarda insanın aceleci olduğundan bahseder. Modern hayatta insan, adeta zamanla yarış halindedir ve zamanın önüne geçmek ister. Şair, insanın aceleci olmadığı takdirde, "Zaman"ın onu bekleyeceğini söyler. Buna göre insan aceleci olduğu için "Zaman"ı bekler; aceleci olmadığına ise "Zaman" onu bekler. Bu noktada zaman insanın üzerinde tasarruf sahibi olmaktan çıkmakta ve insan zaman üzerinde tasarruf sahibi olmaktadır. Burada tasavvufî bir makam olan ebu'l-vakt veya başka bir deyişle sahibu'z-zaman makamına atıf yapılmaktadır denilebilir (Demirli, 2009: 26-27). Bu makamda insan, ham bir şekilde çıktığı manevî yolculukta, başladığı noktaya pişmiş ve kemâle ermiş bir insan olarak tekrar döner. Bu dairesel varlık anlayışı, dairesel zaman anlayışını da belirler.

Şiirin son mısralarında "Zaman", aceleci olmayan, dolayısıyla zamanla işi kalmamış ve onu aşmış olan kişinin meyhaneden zilzurna sarhoş olup dönmesini beklemektedir. Tasavvufta sarhoşluk, âşık olan kişinin hâllerindedir. Âşık –ister beşerî, ister ilâhî aşka sahip olsun- zamanı aşan kişidir. Zira âşıklık hâli aşığın bütün varlığıyla yaşadığı bir hâl olduğu için artık maddî varlık ve benlik iddiası söz konusu değildir. Dolayısıyla zaman ve mekânın da bu mertebede bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Sufî gelenekte zaman, insanın bu dünyada özgürleşmesine engel olan bir mefhum olarak düşünülmüştür. İnsanın bu âlemde kendi gerçekliğini bulması ancak sınırlarından kurtulmakla mümkün olmaktadır. Sufiler bu yolda daima zamanı aşmak gerektiğinden bahsetmişlerdir.

Çetin, metafiziğin şiirde bir hikmet arayışı olduğunu söyler (2006: 28). Umran ise Emerson'dan aktardığına göre, metafiziğin şiirin eskimeyen yanı olduğunu anlatır (2004: 48). Koytak'ın "İnsan Olmasaydı" şiirinin yer aldığı "Yeni Başlayanlar İçin Metafizik" adlı kitabının isminin dahi, okuyucuyu Koytak'ın şiirindeki metafiziği keşfetmeye hazırlamada yeterli olacağı muhakkaktır. Çalışmanın konusu olan şiir, sanatın felsefe ve hikmetle olan ilişkisine örnek olarak gösterilebilecek bir şiirdir. Şair, insanı varlığın özüne doğru bir yolculuğa çıkarmaya

niyetli gibidir. Bu sufiyane tavır ile şairin hikmetli bir söyleyişe sahip olduğunu da ifade etmek gerekir.

Kaplan Tanpınar'dan şairlerle mistiklerin ebedî hakikati ararken kendi içlerine yöneldiklerini aktarır (Aktaş, 2013: 240). Koytak'ın "İnsan Olmasaydı" şiirinde böyle bir arayışın izleri görülmektedir. O okuyucuyu da bu arayışa dâhil ederek varlığın özüne dair zihinlerde soru işaretleri bırakır.

KAYNAKLAR

- A. Kadir Çüçen, Heidegger'de Varlık ve Zaman, Asa Kitabevi, Bursa, 2003
Cahit Koytak, Yeni Başlayanlar İçin Metafizik, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011
Ekrem Demirli, İslam Metafiziğinde Tanrı ve İnsan, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2009
Irwin Edman, Sanat ve İnsan, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1998
Nurullah Çetin, Şiir Çözümleme Yöntemi, Edebiyat Otağı Yayınları, Ankara, 2006
Paul Klee, Modern Sanat Üzerine, Altıkırkbeş Yayınları, İstanbul, 2007
Sedat Umran, Şiirde Metafizik Gerçek, İz Yayıncılık, İstanbul, 2004
Şerif Aktaş, Şiir Tahlili Teori ve Uygulama, Kurgan Edebiyat Yayınları, Ankara, 2013
Cihan Okuyucu, Divan Edebiyatı Estetiği, L&M Yayınları, İstanbul, 2004